

„mult visata scenă românească”

Să ne ducem cu mintea înapoi cu cincizeci de ani. Ajungem la anul 1918, anul alipirii Transilvaniei de patria-mumă. Să examinăm viața teatrală a acestei provincii în epoca amintită. Nici o trupă românească, nici o formație teatrală profesionistă în limba populației coplesitor majoritară. Strădaniile *Asociației pentru literatura română și cultura poporului român*, ca și ale *Societății pentru fond de teatru român* n-au dat rezultate decît în domeniul teatrului de diletanți. Sufletul acestor mișcări, îndărătnicul luptător pentru teatru Iosif Vulcan, a făcut fel de fel de comitete, a mobilizat pe deputații români din parlamentul de la Budapesta; a format un repertoriu compunînd sau traducînd piese de teatru; a agitat încă din mijlocul secolului trecut ideea întemeierii unui „teatru național”. Ambiția *Societății pentru fond de teatru român* a fost de la început mare: clădirea unui „palat al Thaliei” care să adăpostească „mult visata scenă românească”.

Publicul românesc din Transilvania și Banat era însetat, era dornic de artă teatrală în limba lui. Într-un articol despre începuturile teatrului românesc în Transilvania, Vasile Netea spunea: „O bună parte din opera de rededeșteptare națională și de afirmare românească din ultimele decenii ale veacului trecut și pînă la 1918 își are izvorul și strălucirea în dragostea și credința ardelenilor pentru creațiile «Thaliei». Iar Matei Millo mărturisea după primul său turneu ardelean: „am fost primit ca un rege”.

Turneele lui Millo și Pascaly au stimulat activitatea trupelor de diletanți, ca aceea a fostului pantofar Petculescu, și au fost urmate de alte unsprezece turnee de o mai modestă desfășurare, ale lui Zaharia Bîrsan, pînă în 1913, cînd avea să viziteze Transilvania o nouă trupă condusă de Victor Antonescu și care cuprindea artiști de talia lui Iancu Brezeanu și a Mariei Ciucurescu.

După alipirea Ardealului, printre primele hotărîri importante a fost și întemeierea unui *Teatru Național* și a unei *Opere Române* la Cluj. Nu mai era nevoie acum să se aștepte clădirea edificului visat de „Societatea pentru fond de teatru român”. Și nici chiar directorul nu mai trebuia căutat. Neobosita muncă de douăzeci de ani a soților Olimpia și Zaharia Bîrsan pentru a păstra aprinsă făclia teatrului românesc în ținuturile de dincolo de munți îl impunea pe poetul *Trandafirilor roșii* la locul de conducere al noii instituții.

Subsemanatul, împreună cu Alexandru Ghibericon, ne bucuram încă din timpul refugiului în Moldova de prietenia lui Zaharia Bîrsan. Cînd a primit însărcinarea să pună temelial Teatrului Național din Cluj, am fost printre primii pe care ne-a chemat. Pe mine ca regizor, pe Ghibericon ca actor. Au mai fost aleși, printre actorii bucureșteni, Sonia Cluceru, Aurel Athanasescu, Costică Toneanu, iar de la Teatrul din Craiova au fost chemați Stănescu-Papa, Neamtu-Ottonel și Mihăilescu-Brăila. Toți aceștia, înconjuțați de un mănunchi de tineri, și avînd în frunte pe Olimpia și pe Zaharia Bîrsan, alcătuiau un ansamblu de calitate. Pe la mijlocul lunii octombrie ne-am transportat la Cluj. Eram cu toții vreo douăzeci și șase. Am început repetițiile la patru piese: *Ovidiu*. *O scrisoare pierdută*, *Cinematograful* și *Finul conifei*. *Ovidiu* o punea în scenă Bîrsan, care juca și rolul titular. De piesa lui Caragiale se ocupa Stănescu-Papa, care interpreta și pe Zaharia Trahanache. *Finul conifei*, o farsă amuzantă, cu situații din atmosfera primului război mondial, se repeta sub conducerea directorului de scenă Gogu Mihăilescu. Iar *Cinematograful*, o veche localizare a lui Paul Gusty, a rămas pe mîna mea. Așa mi-am început cariera de „regizor artistic” — cum se spune azi — și foarte curînd Bîrsan m-a înaintat director de scenă. Îi cîștigasem încrederea, și pe fiecare an ce trecea, mă apropiam mai mult de el, iar el îmi arăta din ce în ce o mai caldă prietenie și o mai largă libertate în conducerea treburilor teatrului.

Să ne întoarcem însă la prima stagiune a Teatrului Național din Cluj. Deschiderea solemnă s-a petrecut la 1 decembrie 1919, un an de la proclamarea Unirii la Alba Iulia. În acea seară, după festivitatea propriu-zisă — scurte cuvîntări, a primarului Vasile

Reprezentatia No 1

Teatrul National

LUNI 1 DECEMBRIE 1919

FESTIVAL

SE FACE ZIUA

DISTRIBUTIA

POEMUL UNIREII

DISTRIBUTIA

Afişul spectacolului de deschidere al Teatrului Național din Cluj

Un afiș de deschidere cu rezonanțe simbolice

Ozvodă și a directorului nostru — s-au spus versuri și s-a jucat piesa într-un act a lui Zaharia Bîrsan cu titlul simbolic *Se face ziua*. A doua zi a avut loc premiera *Ovidiu*. Și cu asta a început viața noii instituții teatrale, care a câștigat, din capul locului, simpatia publicului clujean.

Din motive pe care nu le mai știu, această primă stagiune n-a ținut decît patru luni, de la 1 decembrie 1919 la 1 aprilie 1920, iar teatrul și-a reluat activitatea tocmai în septembrie următor.

În cele patru luni, cu puținii angajați pe care-i avea — adăugînd pe regizori, pe suflor și pe scenograf, nu atingeam cifra de 30 —, teatrul a dat cincisprezece premiere. Dacă facem bine socoteala, asta înseamnă patru piese noi pe lună, adică una în fiecare săptămînă. Găesc acest amănunt în cartea lui Aurel Buteanu și, deși mă văd trecut acolo regizor la toate acele spectacole, parcă nu-mi vine să-mi cred ochilor, azi, cînd cea mai lesnicioasă piesă se repetă cite 4—5 luni, iar altele ajung pînă la un an cu pregătirea.

Viața Teatrului Național din Cluj, în cei șapte ani cit am lucrat acolo, a fost dominată de personalitatea lui Zaharia Bîrsan. În îndeletnicirile lui artistice, omul acesta cînta pe mai multe coarde: scria piese, le interpreta, le punea în scenă, era director. Dar în toate aceste ipostaze, fiecare gest, fiecare vorbă, fiecare mișcare a lui erau înconjurate de mult farmec, de poezie. Pentru că, înainte de orice, Zaharia Bîrsan a fost poet. Ca om, era blînd, bun, generos, inteligent, indulgent. Iubea viața, teatrul, arta, omul. Pe cei din jurul lui îi accepta așa cum erau, cu însușirile lor felurite și cu scăderile lor omenști. Așa îl văd pe fostul meu director de la Cluj de cite ori scrutez cu ochii minții trecutul.

Sică Alexandrescu